

Nils Elvander: Minnen från sju decennier

Uppsala universitet, 2006

Statsvetaren och arbetsmarknadsforskaren Nils Elvander gick nyligen bort i en ålder av 78 år. Han har under många decennier framstått som landets nestor inom forskningsfältet arbetsmarknadsrelationer och har bidragit till denna tidskrift med en rad uppsatser om lönebildning och om det egna forskningsfältets utveckling i Sverige och utomlands.

Elvanders sista stora bidrag är memoarboken *Minnen från sju decennier* som gavs ut 2006 av Uppsala universitet.¹

Elvander tar med läsaren på en oerhört spännande resa som börjar med barn- och ungdomsupplevelser i 1930-talets Norrköping, fortsätter genom studietiden i Stockholm (gymnasiet) och i Uppsala (universitet), går vidare genom en omväxlande yrkeskarriär med forskning och några stora utredningsuppdrag, och slutar med funderingar inför döden under de sista levnadsåren. Han har valt en parallell framställning av den privata och professionella sidan av livet. Läsaren får lära sig en hel del om hans far, Ivar Andersson. Denne var en framstående högerpolitiker och som sådan ytterst nära att bli partiledare i stället för Gösta Bagge, men var också chefredaktör på Svenska Dagbladet och under en kort tid även chef för Industriens utredningsinstitut (IUI). Varken fadern eller modern uppskattade sonens inträde i det socialdemokratiska partiet under studietiden i Uppsala – och ännu mindre hans utträde ur svenska kyrkan – men någon brytning var det inte frågan om. Tvärtom hade far och son en givande diskussion kring politik och samhälle och

Elvander ger smakprov på deras dialog som sträcker sig från andra världskrigets inledning och cirka 40 år framåt i tiden.

Denna tidskrift är knappast rätt forum för att närmare redogöra för de i sig tankeväckande delarna av boken som behandlar privatlivet, låt vara att de ger inblickar i hans problem att förena familje- och arbetsliv under 1950- och 1960-talen som många torde kunna dra privat lärdom av. Däremot är Elvanders karriär av mer allmänt intresse. Han disputerade i statskunskap, med professor Carl-Arvid Hessler som handledare, på en idéhistorisk avhandling med titeln *Harald Hjärne och konservatismen. Konservativ idédebatt i Sverige 1865–1922*. Det är slående hur ”historiskt” arbetssättet var med stark betoning av genomgång av olika källor. Elvander skriver om disputationen, att opponentens främsta kritik avsåg ifall han hade missat några centrala källor. Överhuvudtaget visar det sig att den statsvetenskapliga traditionen i Uppsala länge – boken ger verkligen många inblickar i denna institution under flera decennier – var mer influerad av historia än av kvantitativ samhällsvetenskap. Åtskilliga gånger understryker Elvander sina svaga kunskaper i matematik och statistik, något som gick tillbaka ändå till gymnasietiden. Här får

1. I förordet, som är daterat mars 2005, säger Elvander att inget av sex tillfrågade förlag ville ge ut boken av kommersiella skäl. I stället blev det en privat utgivning med hjälp av Uppsala Universitetstryckeri. Boken har ISBN-nummer 91-631-8473-7. Den kan även laddas ned från www.mobergpublications.se.

man en förklaring till att hans vetenskapliga interaktion med kvantitativt inriktade arbetsmarknadsforskare varit, om än långt ifrån obetydlig, så i varje fall mindre omfattande än vad den borde ha varit.

Det dröjde ändå till början av 1970-talet innan han, något av slump, kom in på området arbetsmarknadsrelationer som han idag främst förknippas med. Elvander skriver:

Kort sagt: jag hade utan att ens känna till begreppet snubblat in på det vidsträckta mångvetenskapliga forskningsfält som i de anglosaxiska länderna sedan länge kallats *Industrial Relations*. En längre studieresa i USA hösten 1973 med besök på de ledande universitetsinstitutionerna på IR-området gav visserligen en ordentlig orientering inom detta fält. Men jag kunde inte ana att ”detta hädanefter skulle bli min musik”, särskilt under 1980- och 1990-talen, och inte heller att jag skulle bli Sveriges förste professor i Arbetsmarknadsrelationer (min översättning som blivit allmänt accepterad).

Visserligen publicerade Elvander redan år 1966 boken *Intresseorganisationerna i dagens Sverige* – för övrigt ett projekt föreslaget av fadern Ivar som var bekymrad över organisationernas ökade politiska inflytande i Sverige – men denna behandlade främst organisationernas politiska agerande och kan inte hänföras till området arbetsmarknadsrelationer. Det första riktiga bidraget på området (från 1974) var en komparativ studie av lönebildningen i de nordiska länderna som byggde på

långa och mycket givande intressanta samtal med de stora huvudorganisationernas ledare, höga ämbetsmän i arbetsmarknadsministerierna och jurister i medlingsinstitut och arbetsdomstolar.

Denna arbetsform med omfattande intervjuer av lönebildningens aktörer kännetecknade även flera av hans kommande arbeten. Det är särskilt intressant, och värdefullt för framtida forskare, att hans skrifter fångar upp en period då svensk lönebildning genomgick stora förändringar. Under sin tid på FA-rådet skrev han boken *Den svenska modellen. Löneförhandlingar och inkomstpolitik 1982–1986*, som fångar den systemförändrande avtalsrörelsen 1983 då Verkstadsföreningen och Metall bröt sig loss från sina centrala organisationer och slöt ett eget avtal på förbunds nivå.

Elvander var också angelägen att förstå lönebildningen på lokal nivå, något som lätt glöms bort i ett centraliserat system. Hösten 1991 gav han ut boken *Lokal löneemarknad. Lönebildning i Sverige och Storbritannien*, som byggde på jämförande företagsbaserade intervjuer i de båda länderna. Ett annat och senare exempel är en välskriven artikel i *Ekonomisk Debatt* från 2004 där han redovisade erfarenheter från den nya decentraliserade lönebildningen inom den statliga sektorn. Artikeln underbyggdes med intervjuer av lönebildningens aktörer på ett antal statliga verk.

Elvanders arbetssätt, som han således på lönebildningens område bedrev systematiskt från tidigt 1970-tal till en bit in på 2000-talet, gav honom en särskild ”känsla” för vad som hände i löneförhandlingarna. Den gav honom också en stor personkännedom, och många centrala aktörer på lönebildningens område passerar revy i boken.

Som framgått är flera av Elvanders största verk skrivna på svenska. Han hörde till den generation som skrev ”stora böcker”. Men han publicerade också flera artiklar i de ledande internationella (engelskspråkiga) tidskrifterna inom *Industrial Relations*. En snabb genomgång av några sökmotorer

visar på artiklar publicerade i bland annat *British Journal of Industrial Relations*, *European Journal of Industrial Relations* och *Industrial and Labour Relations Review*, tidskrifter som den yngre generationen "tidskriftsinriktade" arbetsmarknadsforskare med stolthet skulle publicera sig i.

Sammantaget tycker jag att Elvanders bok hör till de bästa memoarer jag läst. Boken är exceptionellt välskriven och direkt njutbar att läsa. Greppet att koppla samman beskrivningen av, och reflektionerna kring, det privata livet med det professionella är skickligt och mycket lyckat. Med tanke

på att han i förordet säger sig inte ha haft tillgång till några dagboksanteckningar när han skrev boken så måste hans minnesförmåga ha varit något alldeles extra. Det allra starkaste intrycket ger dock Elvanders självkritiska och öppenhjärtiga stil. Denna stil ger boken en extra hög trovärdighet. För mig bidrar den också till ännu större respekt för Elvanders många vetenskapliga bidrag på arbetsmarknadsområdet.

Professor **Anders Björklund**
Institutet för social forskning
Stockholms universitet